

Ekelund, Herman

Den ekonomiska frågan särskildt med hänsyn ...

Tryck 54 E a Br.

Tillkomstår 1900.

Digitaliserad år 2015

National Library
of Sweden

1900

O. J. W. Anderson
Polit. ekon.
Arb.
(Pm.)
o

Den ekonomiska frågan

särskildt med hänsyn

till

föreningsväsendet

af

H. Ekelund.

Pris 15 öre.

1/00

Säljes till förmån för det under bildning varande biblioteket i Jönköping.

1071

Regelbuch

1491

1491

1491

Kungl. biblioteket

0 0000 000075580

I.

Om man vill söka se in i framtiden, måste man bereda sig en beherskande utsiktspunkt i nutiden. Man måste klargöra för sig, i hvad läge man f. n. befinner sig, och hvilka banor utvecklingen genomlupit för att föra oss dit. Har man om allt detta vunnit förvissning, skall man med högsta möjliga säkerhet kunna se, med hvad riktning man löper in i framtiden. Och endast när man vet detta, kan man våga lyfta handen för att efter förmåga söka inverka på händelsernas gång — djerfvas kasta sig som ett ringa sandkorn i vägen för den väldiga ström af resultat från nutids och forntids tankar och ansträngningar, som för oss fram på öfvermäktiga vågor, eller i menlös tro på vår betydelse bringa ett annat stoftkorn bort från strömfåran.

Gäller det nu att intaga sin ställning till den sociala frågan, måste man sålunda studera dess nutidsläge och huru detta läge frambragts.

Den sociala frågan har alltid varit intimt förbunden med den ekonomiska — i våra dagar kan man nästan säga, att de sammanfallit till ett. Vår tids stora problem är det ekonomiska problemet, och i mån det löses utjemnas de sociala olikheterna.

Hvad vi sålunda måste studera är den ekonomiska situationen.

Ingen kan förneka, att de ekonomiska villkoren nu äro gynsamare än fordom — men frågan är, om icke behof och anspråk uppdrifvits så, att de ekonomiska svårigheter, som alltjemt finnas, i vår tid äro mera kännbara än någonsin förut, och om icke de moraliska följderna af desse missförhållanden tillfoga vår tid en skada, som är större än den, som vållades af forna tiders mindre anspråk och torftigare förhållanden.

Hvad som mest utmärker vår tid är en beundransvärd förmåga att producera, att frambringa alla lifvets förnödenheter, men på samma gång en sorglig brist på förmåga att låta den stora massan komma i åtnjutande af dessa förnödenheter. Vi se nemligen å ena sidan den stora mängden lefva under förhållanden, som stå på gränsen af armod — osunda och trånga bostäder, otillräcklig föda och bristfällig beklädnad — men å andra sidan alla lager fyllda med, hvad som desse behöfvande ropa efter; men desse lager med ett osynligt band fastlästa hos dem, som icke ha möjlighet förbruka desamme, och förvägrade dem, som äro i behof deraf.

Man är oviss om, hvilkendera parten lider mest af detta missförhållande, ty den som producerar men icke kan afyttra sina alster hotas ständigt af en katastrof, som kastar honom öfver svalget till dem, som tvingas att se men icke få njuta af det olycksbringande öfverflödet.

Öfverallt finner man därför oro och missbelåtenhet och ett jägtande, som enerverar och nedbryter. Producenten måste uppbjuda all sin förmåga att afyttra sina varor, och när han möter ropet: vi kunna icke köpa mer, så måste han använda list för att öfvervinna konsumenternas motstånd

Han måste först egga deras konsumtionshunger till det yttersta genom att riktigt förföriskt utbreda sina läckra alster för de behöfvande och sedan anlita alla tänkbara öfvertalningar för att förleda dem till köp. »Du kan icke köpa? Hvad är det för prat? Hvem begär någon likvid? Betala kan du göra sedan, det blir nog tid med den saken. Betala när du kan — betala i småposter, afbetalningar som ställas efter din bekvämlighet». Och när detta ändå icke hjälper, skickar man varan hem till påseende, lemnar ut den på prof eller till låns. Det är idel medgörlighet. Och den behöfvande är snart besegrad af denna enträgenhet.

Skuldsättningen har börjat, och snart komma följderna öfver såväl köpare som säljare. Med kreditköpen ha vanor uppstått, som icke blifva lätta att tillfredsställa. Men nu har man lärt känna utvägar. Och den enträgne säljaren möter snart den villige köparen. Det går utmärkt en tid

men krisen är snart för handen. Köparen kan ej betala, och säljaren råkar i förlägenhet, då penningar ej inflyta enligt beräkning. När de nyväckta behofven ej kunna tillfredsställas, uppstår missnöje med förhållanden, som förut syntes drägliga. Förnöjsamheten är förlorad och med den lyckan i hemmet. Den moraliska pålitligheten sättes på allt för hårda prof.

Det är nu som eftergifterna börja, först i mindre väsentliga ting, sedan i viktigare. Brott af alla slag — bedrägerier och förfalskningar. Sinnet hårdnar, intressena dö bort. Barnen lemnas utan tillsyn, hemmet sköflas och dryckenskapens demon ritlar sitt märke öfver dörrposten. Der förut fanns torftighet, möter nu armod. Den trånga bostaden blir ett kyffe, den tarfliga beklädnaden trasor, och istället för den knappa födan kommer svält. Tusentals barn skulle kastas på sjukbädden, om de gäfvos sund, närande kost, så vanda äro de vid onaturlig spis. Den nästa gästen heter sjukdom. Och från smittohärden finner sjukdomsfröet väg till den burgnes och den rikes hem. Här gagnar ingen isolering. Den sjukes jämmer når in i palatset, armodets rop stör glädjen i festsalen. Så länge din broder lider, finner du aldrig ro. På tusende vägar skall hans lidande nå dig. Ditt barns lif hotas, ditt lugn rubbas af allt elände, du ser och hör, din börs skall tömmas af gagnlösa allmosor, af utgifter för fångelser, polis och försörjningsanstalter, för skolor, tjänstemannalöner, försvarsbördor m. m., som du

måste gälda dubbelt, när så många andra sakna medel till sin andel.

Du skall möta fattigdom öfver allt på din väg — dina fordringar måste afskrifvas, ty man kan ej gälda dem, din glänsande ställning är en gäckbild, ty ytterst i konsumenternas rad saknas köpkraft och betalningsförmåga, och förusterna derute vålla ett ekonomiskt fall, som rycker stödet undan nästa man, och så faller man efter man, tills du sjelf begrafas i spillrorna af din förmenta rikedom.

Solidaritetsens lag påbjuder den enda jemlikhet, som existerar. Men han är obeveklig.

Nu må man icke tro, att kreditsystemet är skulden till allt detta elände. Nej, det endast förvärrar det onda, men är icke det onda sjelf. Detta ligger i det förhållandet, att den stora massan af folket lefver i allt för knappa omständigheter, och att därför konsumtionsförmågan icke svarar mot produktionen. Äfven om icke något kreditmissbruk egde rum, skulle nittio procent af folket lefva under förhållanden, som stå på gränsen af nöd, och detta måste moraliskt och fysiskt tillfoga dem en ruinerande skada samt i följd af den menckliga solidariteten kasta olyckan in öfver det fåtal, som lefver de förmögnes lif. Så länge köpkraften hos den stora konsumerande mängden icke svarar mot produktionsförmågan, måste kapitalet och produktionen vara underkastade enorma risker och mördande fluktuationer eller kriser, som motentant hejda produktionen och ytterligare för längre eller kortare tid nedsätta massans köpförmåga.

Man talar med skäl så ofta om vår tids slappa moral, om brist på djup och innerlig religiositet, om frånvaron af ideala sträfvanden. Ja, klaga må man förvisso göra, ty all energi och intelligens äro ju riktade mot ekonomiska mål. Det är ett blodigt inbördeskrig utan rast och ro, en allas strid mot alla, hvars uppgift är att med lofliga och olofliga medel rycka brödet ur handen på vän och fiende, för att den segrande sjelf må kunna njuta det mesta möjliga deraf. Det är icke fråga om samarbete för gemensam lycka, men om en kamp der mesta kraften förödes i nedtrampandet af nästan.

Vänta icke någon sedlig pånyttfödelse, sålänge detta ekonomiska krig måste fortgå. Men var beredd på en fortgående depravation. Den ungdom, som går att taga arf efter oss, förgiftas af krigets vedervärdigheter från barnsben, och utan religion och moral men förslöad och förvildad rycker den nya generationen fram till än hänsynslösare kamp för tillvaron.

Och allt detta elände, hvarför? Jo, af den enkla orsaken att vi icke ha rätt eller möjlighet att konsumera allt hvad vi förmå producera. Man arbetar för att få bröd, det vore ju då så naturligt, att ju mer man arbetar, ju mer man producerar, desto mera får man att njuta af, att konsumera. Men genom ett doldt missförhållande inträffar motsatsen. Ju mer man tillverkar, desto mer växer det oåtkomliga öfverskottet, och då måste man hejda sig — och konsumera mindre, hvilket för den stora massan innebär ett stegradt armod.

Man fann en gång på utvägen att till andra land sända det öfverskott, som eget folk ej kunde få använda för att stilla sin hunger. Det var ett jubel, när man kunde preja på desse utländske folk den bästa spanmålen, det finaste smöret, den rikaste malmen, den vackraste skogen. För dem der ute var intet godt nog — det sämsta var icke dåligt nog för eget folk. Men äfven der ute tänkte man på samma sätt — och så blef höjden af statskonst och statsklohet att spärra gränserna för den utländska invasionen af förnödenheter, som kunnat lindra nöden inom eget land. Men tror någon, att dörrarne öppnades för eget folk till produktionens öfverflöd? Nej, ändringen bestod blott deri, att förråden började fyllas med inhemska varor istället för utländska — en omkastning som framkallade en tillfällig lättnad, hvilken den kortsynte prisar som räddningen ur eländet, men som den uppmärksamme betraktar som början till en ännu mera ödesdiger konflikt mellan produktion och konsumtion. Vi se det kanske ännu icke så tydligt inom eget land, men tilldragelserna i de store förgångslanden tala sitt hotande språk. Man kan ej placera produktionens öfverskott inom eget land — trots all der rådande konsumtionshunger — och öfriga kulturländer vägra mottaga öfverflödet. Då återstår ju blott att söka marknader i utomeuropeiska land, som förut lemnats mer eller mindre åt sig sjelfva. Och så står man midt uppe i kolonialraseriet. Denna kapplöpning till nya handelsplatser sker med väldiga

krigsflottor och med påskrufvade bajonetter. Folk som här hemma lefvat i fredlig grannsämja, stå der ute med »pansrade näfvar» lyftade mot hvarandra, färdiga att slå till. Kriget hänger öfver oss som ett blytungt åskmoln — men det är från utkanterna, från de nya marknadsplatserna vi vänta blixten. Det är konflikten mellan produktion och konsumtion, som framkallat den nervösa, tryckande stämningen mellan folken och som tvingar till krigsrustningar. Hvilka vanvettets konsekvenser! Folken måste lefva i armod, därför att man icke får sätta sig i besittning af det öfverflöd, som frambringas. Och för att finna afsättning hos främmande folk med hvad eget folk eftertraktar men förvägras, inlåter man sig i förhållanden, som ställa kriget för dörren. Och det oplacerbara öfverflödet vållar sålunda, att de halfsvältande folken just i följd af detta onaturliga armod och för att tvinga andra att njuta af hvad man sjelf förvägras, måste koncentrera sin energi och offra sin sista skärf på krigsrustningar. Ja, just de skatter, som den konsumtionshungrande mängden måste erlægga för gräns-spärrningar, hvilka man tillgripit som medel mot det råddande onda men som till slut blott förvärra detsamma, desse skatter förbrukar man till rustningar, som blifva de yttersta konsekvenserna af att folken måste midt i öfverflödet lefva i armod! Och en dag skall det inträffa, att den i produktionens rika bo arflösa mängden tvingas att gripa till vapen mot dem, som förhindra, att detta arf

föres bort från de arflöse bröstarfvingarne till oskylda, halfvilda folk.

Detta är frukten af tusenåriga ansträngningar, frukten af en uråldrig kultur, öfver hvilken vi högmodas!

II.

Vi ha nu kastat en blick på vår tids ekonomiska förhållanden. Och synen är långt ifrån glädjande. Det sjuder och kokar -- det knakar och bänder i fogarne. Om menskligheten är enig i något stycke, är det i missnöje och bitterhet. Till och med ungdomen går nervös och grubblande, utan lifsglädje och utan förhoppningar.

Och likväl, träd fram och säg, att man icke härdar ut i denna grafkammarluft, och att man åtminstone måste försöka något annat, enär det närvarande är outhärdligt, och du skall mötas af de hänsynslösaste protester. »Inga reformer, lemna oss i fred, det är bra som det är. Hur vågar du rubba sociala förhållanden, som stolta fäder lemnat oss i arf? Du är en fosterlandsförrädare, en äfventyrare som icke frågar ett grand efter folkets lycka, blott du sjelf kan tillfredsställa din äregirighet. Du vill blott rifva ner; stora

ord, ja, det har du att bjuda på, men det är allt. Vi ha det så bra, se huru väl allt är stäldt genom våra åtgöranden. Är icke den vaknande fosterlandskärleken och den stora offervilligheten för landets försvar ett bevis på folkets lycka och trefnad, och visar icke den af skatter svällande statskassan ett blomstrande ekonomiskt tillstånd, som förut aldrig varit till synes? Du vill dräpa endräkten, förkväfva den allmänna välmågan. Istället för den förnöjsamhet, som nu råder, vill du väcka till lif missnöje och misströstan — resa samhällsklass mot samhällsklass.»

 Så ropa i korus alla de, som kalla sig fosterlandsvänner och samhällsbevarare!

 Samme män, som i det dagliga lifvet skria högst öfver de närvarande förhållandena, blifva så i en hast beväpnade drabanter för hvad de nyss klagat öfver. Och hvilka båda de upp till hjälptrupper! Jo, dem som lida mest af tidens onda. Du skall bland det beståendes hornblåsare finna sådana, som nyss jämrat sig högt öfver sitt läge. »Jag måste försaka allt, äfven det nödvändigaste», heter det, när det är fråga om dagsbekymren. Försök att uppvisa en räkning för en dylik drabant, och du skall få famnen full af veklagan öfver de eländiga förhållandena. »Vill man bringa mig på fattighuset? Det räcker ej till mat åt de mina, hur skulle jag då kunna betala skulder?» Så heter det då, men när det gäller att kämpa för det bestående, då har man andra fraser och talesätt. Och man behöfver ej stå

ensam. Gäller det att krypa upp på den politiska plattformen, då lemnar man hvardagsbekymren bakom sig, och ett faktum är, att ju knappare de ekonomiska förhållandena äro på en ort, desto segare är konservatismen. Det är som om man fruktade att komma ut ur eländet.

Dock kan den mera uppmärksamme ej undgå att märka, att man äfven vid dylika exalterade tillfällen för det inneboende missnöjet till torgs, men då under någon speciel form. Den ene koncentrerar allt det onda i den rådande dryckenskapslasten, den andre klagar ur religiös synpunkt öfver tidens ondska, den tredje ser blott ett stort spöke, som han kallar onaturlig frisinthet, sjelfsvåld, egoism; den fjerde fruktar socialismen, den femte industrisamhället med dess arbetareskaror o. s. v. Det är alltid något ondt, som man ser framträda hotande just nu — och därför fruktar man utvecklingen och följer det konservativa härskriet.

Missnöjet existerar nog alltjemt — men man glömmet stundom den ena formen för dess tillvaro för att koncentrera bitterheten mot en annan form, som för tillfället får tjenstgöra som det röda spöket. Allt detta visar blott, att man rör sig på företeelsernas yta — sysselsätter sig med verkan utan att tränga ner till orsaken. Skedde detta, skulle nog de spridda grupperna återfinna hvarandra vid ursprunget till de mångskiftande företeelserna.

Vi ha sökt leta oss fram till denna grundorsak och kallat den en konflikt mellan konsumtion och produktion.

Det gäller nu att något närmare skärskåda denna konflikt och se, hvilka medel finnas för dess biläggande.

Låtom oss då lemna penningen eller bytesmedlet ur räkningen — det skall underlätta utredningen — och blott tänka på de varor, som produceras, utbytas och konsumeras.

Desse varor fördelas i två stora grupper. Den ena parten tilldelas det nyttiga arbetet (det kroppsliga och andliga) såsom ersättning för arbetet; den andra tages som kapitalets och spekulations andel. De förstnämnda varorna äro till fullo gäldade, de kunna med full rätt konsumeras och blifva också lätt och bekvämt placerade utan att vålla någon olägenhet eller rubbning. Värre är det med den varugrupp, som tillfaller kapitalet och spekulationen. Mottagarne af desse varor kunna icke konsumera allt — och det ligger ej ens i deras intresse att göra det. Hellre då afyttra öfverskottet mot en förbindelse, som tillförsäkrar dem rätt att af framtida tillverkningar uttaga motsvarande kvantum jemte godtgörelse för uppskofvet — med frihet att då göra sitt urval först och fritt.

Men hvem skall öfvertaga detta öfverskott och lemna den antydda förbindelsen? Naturligtvis arbetets män, ty de äro de ende, som kunna förbruka mera än de erhålla. Aftalet träffas, och båda parterna synas till en början belätne. Men en dag presenteras förbindelsen till inlösen. Då börja svårigheterna. Man har förbrukat alltsammans, och ändå ej kunnat tillfredsställa sina behof. Huru skall man då

kunna af den ordinarie arbetsersättningen afstå en del för att gälda hvad man redan konsumerat och till på köpet ej få taga förskott på nytt — ty sådant våga ej kapitalets och spekulationens män att lemna, förrän den gamla förbindelsen blifvit infriad. Detta går ju på tok, säga arbetets män — och motparten tycker detsamma. »Är det så», mena de, »att man riskerar hvad man har, då är ju bättre behålla detta, om det än är obekvämt, än förlora alltsammans.» Och när de så öfverhopas med varor, som de ej ha användning för, vilja de ej vara med om att frambringa nya, och så begränsar man tillverkningen. Men detta minskar ju arbetets andel och tvingar arbetstagarne till inskränkningar, som redan förut voro allt för stora.

Vi finna sålunda, att en olämplig fördelning af de producerade varorna vållar olägenheter för alla parter och framkallar kriser och stagnation. Vi förstå, huru det är möjligt, att växande lager af förnödenheter kunna framtvunga brist och nöd hos den stora massan af människor.

Kapital och spekulation måste alltid blifva nödvändiga faktorer att taga med i räkningen, och om ej någon del af produktionsresultatet tillmättes dem, skulle de ju upphöra att medverka, hvilket ej kan medgifvas. Men utöfver den andel, som minst kan tilldelas desse faktorer, kvarstår en betydlig post, som kunde och borde tillfalla arbetsvinsten. Denna post har dock i och för sig ej afgörande betydelse. Den torde t. ex. för vårt land ej kun-

na beräknas högre än en hundra millioner pr år. »Jo, jag tackar jag,» utropar man, »det var ej småmulor». Nej helt visst, men fördelade på 5 mill. invånare, skulle de ju lemna en vinst af ca 20 kr. pr individ, och den summan ensam löser ej den ekonomiska frågan.

Men desse 100 mill. motsvara just det svårplacerbara öfverskottet i tillverkningen, det öfverskott som lockar till kreditmissbruk och som i sista hand verkar rubbande och ruinerande på alla ekonomiska förhållanden och framkallar affärskrisen med dess stagnation och minskade produktion och konsumtion. Derfor har det afgörande betydelse, att denna post öfverföres till arbetsvinsten, ty det innebär, att man får rätt och möjlighet att konsumera detta öfverskott, och detta i sin ordning bereder plats för en ökad produktion, som lemna ny arbetsvinst och rätt och möjlighet till ny konsumtion.

Men huru skall det låta sig göra att öfverflytta denna onaturliga och oberättigade kapitals- och spekulationsvinst till arbetets vinst? Jo, genom att betala allt nyttigt arbete högre än nu sker. När detta arbete får sin rätt, har jämvikt åstadkommit mellan konsumtion och produktion, och man har bragt ur världen det oplacerbara öfverskottet, som vållar alla de missförhållanden och svårigheter, hvilka utgöra livsvilkoret för de operationer, som inbringa den oberättigade kapitals- och spekulationsvinsten.

Det låter ju enkelt nog att lösa ett så svårt problem, som det föreliggande, men att höja arbetsvinsten har sig

nog ej så lätt. Vore alla fullt förvissade om, att denna väg skulle leda till målet, ginge det väl för sig, men de fleste lefva i den orubbliga tron, att hvarje försök att höja arbetsersättningen verkar hämmande på produktio- nen, och klaga därför öfver de stigande arbetsprisen, som man tror skola omöjliggöra den kära exporten!

Ett annat hinder för planens genomförande utgöra alla de, som aldrig kunna köpa billigt nog, och hvilkas finansiela snille yttrar sig i lefnadsvisheten att till ytter- lighet "pruta pris". Desse prisprutare äro det ekono- miska lifvets parasiter — de böra på den moraliska rang- skalan icke ställas mycket öfver de affärsmän, som sätta sina pris med beräkning att kunna fägna sina kunder med en betydlig prutmån. Straffet för detta prutsystem är logiskt nog: ju mer det prutas, desto mindre att köpa för.

Fastän svårigheter möta att höja arbetsvinsten, får man icke uppgifva hoppet eller tröttna att arbeta mot målet. Hvad som står att vinna är värdt ansträngnin- gen. Det är ju allas väl man eftersträfvar.

När man talar om höjning af arbetsvinsten, mena de fleste, att det blott gäller kroppsarbetarnes afföning och förnämligast industriarbetarnes. Detta visar ju en fullständig missuppfattning af frågan. Ty man afser ju allt nyttigt och nödvändigt arbete, och ett sådant ut- föres ju af de fleste bland oss. Och det är icke fråga

blott om alla kroppsarbetare — jordbrukets lika väl som handtverkets och industriens — det gäller den nödvändige tjänstemannen och militären lika väl som den nödvändige och nyttige konstnären och vetenskapsmannen; det gäller handtverkaren likaväl som kontorsbiträdet. Det må vara sant, att många af alla desse redan nu ha en riklig, ja kanske för riklig ersättning för sitt arbete, och i dylika fall kan utvecklingen ju åvägabringa en reducering. Men i regel måste arbetet betalas högre. Och det tarivas att ständigt ha blicken fästad på detta önskemål. Man skall då helt visst bedöma mången lönefråga annorlunda än nu sker.

I detta sammanhang gäller det emellertid blott att tillse, huru en stor samhällsgrupp, kroppsarbetarne, kunna nå det eftersträfvansvärda målet.

De som betrakta de ekonomiska företeelserna från små subjektiva synpunkter pläga säga: saken är mycket enkel, det fordras blott, att arbetsgifvarne betala sina arbetare bättre. Ja, man går så långt i tvärsäkerhet, att man förklarar det bevisa bristande intresse för arbetarnes väl, om icke en arbetsgifvare löser detta enkla problem genom att helt simpelt betala sina arbetare så, att de blifva ekonomiskt oberoende.

Tror man då icke, att de fleste arbetsledare lida af det missförhållande, som eger rum, och att de glädja sig öfver hvarje möjlighet, som erbjudes att höja arbets-

lönerna? Men här hjälpa icke önskningar, ty man står gent emot ett missförhållande, som är så innerligt sammanbundet med hela vårt sociala och ekonomiska lif, att den enskilde är deremot lika redlös som samhället.

Och man må komma ihåg, att arbetsledaren högst sällan är arbetsgifvare utan ombud för en grupp af kapitalister, som i egenskap af aktieegare äro de egentlige arbetsgifvarne. Om det någonsin varit möjligt för den enskilde att bestämma öfver aflöningsförhållandena har det absolut omöjliggjorts genom den moderna formen för affärernas bedrifvande, eller genom aktiebolag. Nu äro arbetsgifvarne d. s. v. aktieegarne legio, och samme man kan vara arbetsgifvare och arbetstigare. Det personliga i kapitalets ställning till arbetstigare har försvunnit, och bakom aktiebref och kuponger befinner sig en ständigt vexlande ström af kapitalister. Ännu mera opersonligt blir kapitalets ställning till arbetet genom det moderna ringväsendet, d. v. s. genom att stora affärsområden, stora grupper af industrier ställas under gemensam ledning för att öka kapital- och spekulationsvinsten. Gent emot desse milliardförbund betyda individerna intet; det gäller vara eller icke vara för kapital af enorm storlek, och all hänsyn lemnas åsido.

Den som opartiskt bedömer situationen måste medgifva, att den enskilde arbetsledaren, den enskilde industriegaren icke har någon frihet vid lönernas bestäm-

mande. Konkurrenten är så skarp, att alla affärer inom samma branch tvingas att hålla samma pris på sina varor — och detta verkar tillbaka, så att arbetslönerna äro ungefär lika inom hvarje affärgren. Jernindustrien har inom hvarje land en löneskala, som högst obetydligt vexlar på de olika platserna. Samma är förhållandet med träindustrien, textilindustrien o. s. v. Något mera vexla aflöningsförhållandena de olika industrigrupperna emellan. Så t. ex. äro aflöningarne för män högre inom jern- och träindustrien än inom tixtilindustrien, men deremot ha kvinnorna, som jemte barn och ungdom äro hufvudgruppen inom textilindustrien, högre löner än kvinnorna, som arbeta t. ex. i tändsticksfabriker. Detta förhållande framkalla oriktiga omdömen, när man jemför aflöningsförhållandena vid t. ex. en mekanisk verkstad eller ett pappersbruk med aflöningen vid en klädesfabrik.

Emellertid, det är och blir en omöjlighet för ett enskildt industriföretag att nämnvärdt gå utom den lönelag, som så småningom arbetat sig fram inom den industrigrupp, det tillhör.

För att visa detta vill jag anföra siffror, som erhållits som medeltal från undersökningen af alla större svenska industriföretag, från hvilka säkra uppgifter kunnat anskaffas. Mot en arbetsstyrka af 100 personer står som medeltal ett aktiekapital af 166,000 kronor och en medelnettovinst af 6,7 % eller 11,000 kronor — detta

beräknadt för en längre period. Man finner häraf, att om arbetarnes aflöning höjdes med 2 kronor pr man och vecka, skulle så godt som hela nettovinsten gå förlorad. Desse 2 kronor i veckan förändra icke nämnvärdt arbetarnes ställning, men de vore nog för att beröfva kapitalet en vinst, utan hvilket det icke skulle finna anledning ställa sig till industriens tjänst.

Man invänder från visst håll, att om arbetsledarne verkligen önska en höjning af aflöningen, och om detta ej kan ske med nu gällande försäljningspris, det ju vore det naturligaste, att producenterna sammanslöte sig till ett förbund, som afsåge att uppbringa försäljningsprisen för att sålunda få medel till höjning af arbetslönerna. Man måste sakna all erfarenhet på hithörande område för att tro på en dylik utväg. Här fordrades först, att *alla* konkurrerande industrier accepterade förslaget och hvad mera är, att de alla obrottsligt hölle aftalet. Och så fordras sedan, att mellanhänder och konsumenter lojalt funne sig i konsekvenserna af denna anordning, och att arbetstagarne sjelfve icke förstörde systemet genom att under tider med ringa arbetstillfällen erbjuda sitt arbete till lägre pris än gällande.

Allt detta förutsätter idealmenniskor, som tyvärr ännu icke äro att finna på vår jord. Med den nu rådande konkurrensen fins ej plats för någon idealism. Den sorgliga verkligheten är, att den ene begagnar hvarje

tillfälle att tränga undan den andre. Och genom hemliga aftal, ifall man i öfrigt är bunden af löften om gemensamma pris, genom fraktlättnader, genom öfvervikt och öfvermål, genom presenter och tusen andra medel brytes det faktiska aftalet. Då varorna vexla i oändliga kvalitéter, och då produktionskostnaderna, beroende på lokala förhållanden, på olika anläggningskostnader, olika maskiner, olika intelligens i ledningen, olika metoder m. m. äro högst olika på olika platser, är otänkbart att genom frivilliga aftal framtvinga höjning i försäljningspris och arbetslöner. Alla försök i denna riktning ha strandat — och måste stranda. Man får ej som bevis för motsatsen visa hän mot ringväsendet eller fall, der en industrigren hvilar i ett fåtal händer. Undantagen ha ingen betydelse för regeln — och de tillfälliga, snart vexlande höjningarna i varuprisen, som spekulationen på denna väg åvägabrakt, ha aldrig kommit arbetet till godo men varit afsedda att höja just den kapital- och spekulationsvinst, som vi funnit oberättigad och skadlig.

Dessutom, det är väl just icke meningen att nå högre arbetsersättning genom stegring af varuprisen. Detta vore att gifva med ena handen och taga med den andra — och då kommer man nog ej till målet. Att man under en öfvergång till det bättre kan spåra en prisstegring som följd af lönestegringen är mycket möjligt — detta innan den riktigare fördelningen af pro-

duktionsresultatet verkat derhän, att nu rådande missförhållanden bortrensats — men skulle man taga den ökade arbetsvinsten ur ökade varupris, då hade man ej hunnit målet närmare, blott balanserat det onda öfver på en högre plattform.

Mången torde mena, att lönefrågan löser sig själf. »Arbetslönerna äro ju i oafbrutet stigande, och tidens mäktiga hand utför sitt verk bättre än alla reformatorer». Hvem förnekar lönestegringen, och hvem tror ej på tidens väldiga reformarbete. Men hvad är detta tidens verk annat än resultatet af mensklige sträfvanden; och om arbetsvinsten ökats, har det skett genom helt förklariga och tydliga orsaker. Om vi nu se, hvad som vållat lönestegringen, och om vi tro, att denna stegring måste nå en viss höjdpunkt, för att den ekonomiska och på samma gång den sociala frågan skall kunna lösas, då är det väl vår skyldighet att understödja och främja de krafter, som vi sett verka i rätt riktning.

De tvenne hufvudfaktorerna i detta arbete hafva varit införandet af maskinkraft, som ändrat produktions sättet och produktionsresultatet, samt arbetsklassens egna åtgöranden att förbättra aflöningen. Produktionen har tagit allt flere arbetskrafter i anspråk — och derfor ha arbetstagarne kunnat betinga sig större arbetsvinst. Men deraf följer ej, att efterfrågan af arbetare skall alltjemt ökas, och aflöningen helt naturligt stiga af sig själf. Så

länge industrilanden kunna till aflägsna land exportera ett besvärande öfverskott, d. v. s. det som man ej kan afyttra i eget land, skall saken nog fortgå i nu antydd riktning. Men man når snart gränserna för denna export, och då måste produktionen hejdas och med den lönestegringen.

Man må ej heller tro, att frågan kan lösas på lagstiftningens väg. Mycket kan göras i detta fall — men man träffar aldrig det ondas rot. Det mesta, som på detta sätt kan nås, vore väl bestämmandet af en normalarbetstid och en minimilön. Men anspråken måste då sättas ytterst lågt, ty annars skulle naturligtvis endast de bäste finna arbete — hela den stora skaran af klene och medelmåttige skulle ratas och falla samhället till last. Man skulle ock vara nödsakad taga hänsyn till de minst gifvande företagen, ty man skulle annars döda desse och framkalla arbetsbrist.

III.

Det har i det föregående påvisats, att det icke står i den enskilde arbetsgifvarens våld att höja arbetslönerna öfver en viss gräns, som ligger mycket nära löner-

nas nuvarande belopp. Häraf följer naturligtvis, att arbetarne icke kunna vinna nämnvärda fördelar genom att rikta sina sammanslutningar mot enstaka industrier. Det mesta ett enskildt företag kan bevilja är icke i stånd att nämnvärdt förändra aflöningen — och fordras mera än hvad som kan lemnas utan förlust, går man utom det möjligas gränser och skall antingen störta detta industriföretag eller nödgas erkänna, att man icke kan nå hvad man eftersträfvat.

Arbetarnes sammanslutning måste följaktligen vara sådan, att de förmå framlägga anspråken inför hela grupper af industrier.

Det praktiska resultatet af en sådan utveckling af arbetarnes föreningsväsende måste oafvisligen leda derhän, att äfven arbetsgifvarne sammansluta sig. Detta är icke blott en logisk nödvändighet — erfarenheten har redan visat, att så måste ske. Man må ha hvilken åsikt om föreningsväsendet som helst, saken skall dock utveckla sig derhän, att arbetarne inom samhöriga industrier sammansluta sig till solidariska föreningar, och att arbetsgifvarne inom motsvarande industrigrupper måste göra på samma sätt. Och säkert är ock, att alla desse arbetsgifvaregrupper inom ett land komma att småningom närma sig hvarandra, liksom de olika grupperna af arbetare måste söka en gemensam förening. Men icke nog härmed, arbetarnes lika litet som arbetsgif-

varnes intressen skola hämmas af de olika landens gränser.

I denna utveckling af föreningsväsendet ligger lösningen af den ekonomiska frågan och af det sociala problemet — ja, här har man att söka den enda tänkbara möjligheten att aflägsna krigsfaran och de ruinerande krigsrustningarne.

Man skulle väl tycka, att det icke visar hän mot en fredlig uppgörelse af lönefrågan, att de kämpande lägren ställa sig slagfärdiga mot hvarandra. Men denna uppmarch leder oafvisligen till arbetarnes seger — en seger som äfven gifver kapitalet hvad det tillhör och dermed tillvaratager äfven dess intressen. Ty att segern stannar på arbetarnes sida kan man ej betvifla. Om det skall ligga en mening i samfundslifvet, och om man ej vill tro, att menkligheten hellre kvarstår i ett missförhållande, som moraliskt undergräfer utvecklingen och i alla samhällsklasser sprider lidande och missnöje, än skipar rättvisa, der fåtalets inbillade förmåner stå emot den stora mängdens rätt och väl, så måste man tro på arbetets seger. Och när saken utvecklats sig så, att arbetsgifvarne ha i sin makt att tillmötesgå arbetarnes rättvisa anspråk, då får man väl tro, att de ej ens vilja säga nej. Ty från arbetsgifvarnes synpunkt betyder det intet, om lönevinsten fördubblas, blott det sker utefter hela linien. Och när freden kan slutas på så

allmängiltiga villkor, ha arbetsgifvarne förlorat all anledning att strida. Föreningsväsendet måste sålunda i sin utveckling leda fram till den situationen, att båda parterna tydligt inse, att gemensamma intressen och allas väl fordra framgång åt arbetstagarnes sak.

Men det kan ju ej förnekas, att man har en lång och svår väg att tillryggalägga, innan man når detta mål. Arbetarne skola mer än en gång gripa till vapen för att tillkämpa sig en tillfällig fördel, och arbetsgifvarne skola tvingas att sätta sig till motvärn, icke därför att de missunna arbetarne bättre villkor, men emedan det icke står i deras makt att följa sina önsknin-
gar. Det skall blifva en lång och bitter strid, som måste kräfva stora uppoffringar och mycket lidande. Men denna lidandets väg måste vandra, ty det är den enda, som leder till målet, den enda som löser det ekonomiska och sociala problemet. Kunna vi blott göra klart för oss, att vi måste vandra denna väg, och att den bringar oss räddning, då skola vi bespara hvarandra mycket lidande, undvika mången gagnlös fejd och påskynda fredsslutet.

Söka vi blott fördomsfritt betrakta förhållandena, skola vi snart lära oss inse, att föreningsväsendet redan under frammarschen främjar gemensamma intressen. Kortare arbetstid har varit och är ett af målen för arbetarnes strider, och man börjar nu i arbetsgifvareläget komma till insikt om, att i mån denna princip kan hin-

na tillämpas, sker det äfven till arbetsgifvarnes fördel. Föreningsväsendet har måst bland sina kraf införa vissa moraliska anspråk på föreningsmedlemmarne, såsom punktlighet och noggrannhet i arbetet, lydnad mot ordningsföreskrifter, respekt för arbetsaftal, hänsyn mot förmän och kamrater m. m. I mån föreningsväsendet utvecklas skall det utöfva ett uppfostrande inflytande öfver arbetaremassorna, som ingen annan makt skall ha auktoritet nog att bibringa.

Är det icke en beklaglig kortsynthet, när man från arbetsgifvarehåll reser sig mot föreningsväsendet på den grund, att detta skulle ålägga arbetarne ett förmynderskap, som beröfvar dem friheten, då man från samma håll samtidigt klagat öfver ett tilltagande sjelfsvåld, en växande brist på lydnad, ordningssinne och punktlighet hos arbetsklassen? Om arbetarne icke längre fördraga det gamla patriarkaliska oket, skulle man då icke gerna se, att de underordnade sig en annan auktoritet, som i eget intresse måste arbeta bort det sjelfsvåld, som enskilde individer kunna tillåta sig, men hvilket arbetarne som klass icke kunna tolerera, när de bygga sin framtid på solidarisk grund?

Att arbetarne under stridens gång måste offra en del personliga tycken, ja, i viss mån afstå från friheten att handla med hänsyn till personliga fördelar är sant, men om denna uppoffring sker för ett mål, som till slut skall skänka dem

och efterkommande, ja, vän som motståndare, arbetare som arbetsgivare den trygghet och ro, som nu saknas, då må man väl, hellre än att klandra med beundran och sympatier följa den tillfälliga uppoffring af frihet, som arbetsklassen här underkastar sig.

Klagar man öfver den brutalitet, som stundom vid strejktillfällen visats, då må man väl med glädje helsa den dag, när föreningsväsendet så utvecklats sig, att icke godtycket och nycken men den mogna eftertanken afgör, när och i hvad riktning och omfång arbetarne skola framställa sina anspråk, och då strejken icke tillgripes, förrän alla försök till fredlig lösning strandat.

Det är för utvecklingen af denna fråga betecknande, att medan man här i Sverige från såväl enskilde arbetsgivare som från lagstiftningshåll söker att förkväfvat föreningsväsendet, man i Danmark, der saken betydligt mera utvecklats sig, etablerade en vidtomfattande strid mot arbetarne af den orsaken, att föreningsväsendet icke var nog kraftigt, icke ännu vunnit en sådan makt öfver enskilda arbetsgrupper, att man kunde likformigt och absolut generellt genomföra föreningskrafven.

Detta var åtminstone ett teoretiskt erkännande af, att föreningsväsendet, när det nått sin fullkomning, framkallar förhållanden, som äfven främja arbetsgifvarnes intressen. Och detta danska exempel bekräftar på det

mest tydliga sätt, hvad som utgör kärnpunkten i den här föreliggande utredningen af frågan. Vi kunna bäst se det med ett exempel. Om arbetarne inom en viss industrigrupp vända sig till resp. arbetsgifvare med begäran om löneförbättring, så kunna ju desse svara på följande sätt: "Om I kunnen garantera oss, att alla arbetsgifvare inom denna branch bevilja högre lön och respektera aftalet, så ha vi intet emot lönehöjningen, ty då äro vi likställda i fråga om konkurrensen, och den nya utgiftsposten kan då täckas utan förlust." Men huru skola arbetarne kunna lemna denna garanti? Jo, om de bildat en förening, som omfattar alla de arbetare, som sysselsättas i denna industrigren, och om denna förening har nog kraft att till det yttersta genomdrifva beslutet d. v. s. icke medgifva någon arbetare inom facket att åtnöjas med lägre arbetslön, än hvad ifrågavarande nya löneskala bestämmer.

IV.

Vi ha nu sett, huru mycket elände, som framkallas af missförhållandena på det ekonomiska området; vi ha ock sett, hvaruti desse missförhållanden bestå. Kanske

skola vi förstå saken bättre, om vi söka tänka oss situationen, när en gång konflikten mellan produktion och konsumtion blifvit utjemnad. Vi ega en obegränsad förmåga att producera — men vi måste betvinga denna produktion, enär öfverflödet skulle göra oss allt för — fattige. Men lemna blott en sådan andel af produktionsvinsten åt arbetet, att kapital och spekulation erhålla endast det nödvändiga minimum. Alla dessa hungerande, törstande, frysande, trångbodda, glädjelösa skaror skola dermed få rätt att fylla sina behof ur de välförsedda förråden, och vi skola bevittna en stormlöpning, som med ens bortrensar öfverskotten. Mer, mer skall ropas från alla verdens kanter, och den tyglade produktionen skall utan skada kunna lössläppas. Hvilken brusande verksamhet, och hvilken väldig ström af förnödenheter. Arbeta utan ända — och förtjensterna rikliga. Intelligensen och arbetet hand i hand bryta nya banor, finna tusende utvägar att ur jordens oändliga förråd frambringa allt, som kan sprida timlig glädje bland folken. Ju väldigare produktion, desto större trefnad, desto lugnare och behagligare tillvaro. Man skall le åt en tid, som braktes ur jemvikten hvarje gång man framstälde en nypa förnödenheter mer än vanligt. Man skall förundra sig öfver menniskor, som förnötte sin kraft i kampen mot hvarandra, och som alla voro olyckliga, enär man icke unnade någon vara lycklig. Man

skall rysa öfver den hemska sagan, om folk som en gång måste frysa och svälta, enär arbetets välsignelse blef dem till förbannelse. Ingen skall tro berättelsen om, att det funnits en tid, när man satte sin stolthet i att till främmande land exportera det mesta och bästa, man kunde producera, men lät eget folk lefva i armod.

Alla som vilja och kunna arbeta skola lefva ett sundt, normalt lif, ty deras arbete betalas väl. Arbetstagarne ha blifvit den stora köpstarka kund, som nu förbrukar allt hvad man inom landet kan framställa. Det är för eget folk man producerar. Öfverproduktion i den mening som man förut talte om, är nu otänkbar, ty hvad man frambringar finner genast köpare. De oplacerbara förråden äro nu en löjlig saga blott. Kapitalet tar sin skälige vinst, och denna part blir sålunda fast placerad, och resten af produktionen går öfver till arbetsvinsten, och denna del går in i den fullt berättigade konsumtionen och kan sålunda ej lemna rum för en alla intressenter skadande spekulation.

Öfver allt ser man välstånd och förnöjsamhet. Man måste arbeta, det är sant, men ett lugnt och måttligt arbete, som lemnar tid till hvila och förströelser. Man behöfver ej längre använda trefjederdelar af sin kraft till att tränga undan och trampa ned andra för att sjelf få ett torftigt bröd. Det fins plats för alla, och hvad den ene gör, är till gagn för den andre.

Menniskorna blifva sunda, glada, vänliga, goda. I trefne hem växa starka, välartade barn. Föräldrarne ega tid och lust att följa deras utveckling — och sedeslösheten är lika sällsynt som dryckenskapen, fattigdomen, bedrägerierna, farsoterna och alla de sjukdomar, som ha sina hjertrötter i nöd och brist.

När det ekonomiska kriget blifvit afslutadt, skola sinnena småningom vänjas af från den stridslystnad och oförsonlighet, som nu utgör karaktärsdraget hos alla folk. Det skall växa opp ett fridsamt och försonligt slägte, som hatar våldet och kriget. Från det ekonomiska fredslutet ha vi att räkna afväpningens första dag.

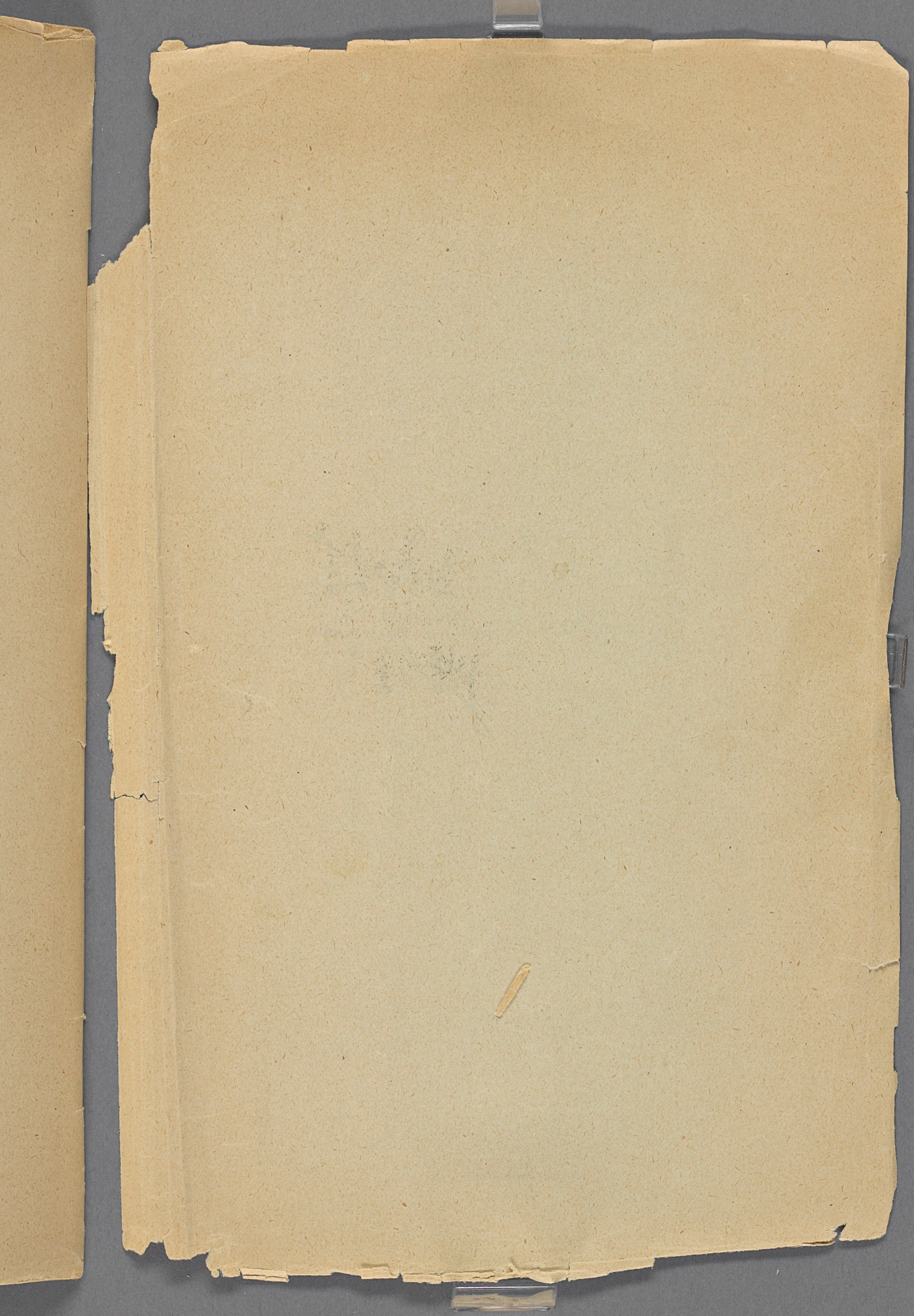
Men må vi än en gång erinra oss, att detta vackra mål nås endast genom att *allt* nyttigt arbete (kroppsligt och andligt) får sin fulla och berättigade lön. Vi ha sett, huru en grupp af arbetstagare, nemligen kroppsarbetarne, kunna tillkämpa sig seger. Deras framgång skall gagna alla andra. Derfor böra vi med sympati följa deras sträfvanden. Men vi måste se till, att alla andra arbetets män och kvinnor gå fram till samma mål. Det ekonomiska problemet, frågan om förbättring af de ekonomiska villkoren i allmänhet, är kardinalfrågan i vår tid, ty i detta spörsmål stå nästan alla andra frågor inkopplade, hvilka taga vår uppmärksamhet i anspråk och kräfva sin lösning. Vi möta denna fråga på hvarje steg i det enskilda och offentliga lifvet. Men vi äro allt för

vande att se tingen genom fördomarnes och de förutfattade meningarnes brillor; därför känna vi icke igen de tusende förklädnader, under hvilka denna fråga uppträder, och oftast rikta vi vår kraft emot den rätta lösningen. Vi göra bagateller till hufvudsak, men rycka på axlarna åt det väsentliga, som vi kalla nonsens, om vi icke rent af bekämpa det som något samhällsfientligt och vidrigt.

Må man därför icke förundra sig öfver utvecklingens snigelgång och att man i mångt och mycket, ej minst i det som väl borde vara det viktigaste, står undrande, huruvida vi gå framåt eller tillbaka.

Men framåt i fysiskt och etiskt hänseende gå vi i stort sedt ej, förr än den ekonomiska frågan blifvit löst; och denna fråga löses ej, förr än vi lärt oss inse och i det praktiska lifvet tillämpa den sanningen, att ett folks ekonomiska välstånd ej beror på hvad landet förmår producera, än mindre på hvad det kan exportera, men att det beror på mängden af de nyttigheter, folket på grund af verklig köpkraft förmår att konsumera, och att detta åter beror på, huru högt det nyttiga arbetet betalas.

Jönköping 1900
Richards Boktryckeri.

